

ACTA MUSEALIA

Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
a Muzea regionu Valašsko, Vsetín

XVI

2018/1–2

PERSONALIA
A MISCELANEA

Muzejní stopa Karla Pavlišťika

Alena Prudká

S PhDr. Karlem Pavlištkem, CSc., etnografem, folkloristou a muzejníkem, jsme se rozloučili 7. prosince 2018. S jeho osobou je ale zlínské muzeum neodmyslitelně spojeno už od počátku 60. let minulého století. Nastoupil do něj, tehdy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy, v roce 1962 poté, co absolvoval studium etnografie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (1956–1960). Studoval externě, zároveň působil jako tanečník, sólista a choreograf Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého (1954–1962). Jeho univerzitními učiteli byly přední osobnosti naší etnografie a folkloristiky jako Otakar Pertold, Karel Dvořák, Karel Chotek, Drahomíra Stránská, Otakar Nahodil a další.

Po svém nástupu do muzea nejdříve se hned začal zabývat stávajícím sbírkovým fondem. Provedl revize etnografických sbírek v muzejních depozitářích a s tím i revizi jejich tehdejší evidence. Uzavřel původní evidenční knihy a začal sbírky zapisovat do platné dvoustupňové evidence – chronologické (do knihy přírůstků) a systematické (na trojdielné evidenční karty), s jejichž používáním se v našich muzeích tehdy spíše začínalo, a začal budovat katalogy zpracovaných sbírek podle současných muzeologických zásad. Velkou péčí věnoval i odpovídajícímu uložení etnografického fondu v depozitářích. Sjednotil části sbírky deponované na více místech a pustil se do jejich základního uspořádání. Rozdělil a začal ukládat fond podle charakteru materiálu, zajistil základní vybavení depozitářů uzavíratelnými skříněmi a chráněnými regály s krabicemi. Zároveň připravil pravidla péče o sbírky. Vypracoval depozitární režim zohledňující specifické potřeby jednotlivých druhů sbírek, zvláště těch choulostivějších (především textilu, kožených a kožešinových sbírkových předmětů), a zahrnující rovněž harmonogram úklidu a větrání depozitářních prostor.

Sbírky a péče o ně byly jen jednou částí muzejní práce. Tou další byl terénní výzkum a dokumentace tradiční kultury a jejich proměn v regionu působnosti muzea, tj. na Podřevnicku a v přilehlých etnografických oblastech, na jižním Valašsku, luhačovickém Zálesí a východní Hané, což mimo jiné umožňovalo Karlu Pavlištkovi zabývat se problémy přechodových etnografických oblastí.

Po svém nástupu do muzea byl Karel Pavlišťík postaven před úkol vytvořit novou komplexní národopisnou expozici ve vizovickém zámku, která by prezentovala doplňková zaměstnání obyvatel Podřevnicka, především zpracování dřeva. Pro ni však nejdříve musel provést rozsáhlý terénní výzkum, dokumentaci výrobních postupů u starých výrobců, využil i materiálu archivních. S terénní prací byl spojen i intenzivní sběr sbírkového materiálu, předmětů získávaných nejen pro přímé využití v nové expozici. Cílevědomě spolupracoval i se školami v celém regionu a školní mládež se do terénního výzkumu účinně zapojovala, o čemž svědčí údaje zachované ve sbírkové evidenci. Žáci a studenti se podíleli na vyhledávání a shromažďování předmětů z produkce domácích výrobců dřevěného náradí i na vyplňování tematických dotazníků zaměřených zejména na zjišťování dat o výskytu všech odvětví domácí výroby. Výsledkem tohoto úsilí byla monotematická expozice nazvaná *Domácká výroba dřevěného náradí a náčiní na Podřevnicku* otevřená na vizovickém zámku v roce 1964. Sbírkový materiál se po uzavření expozice v roce 1996 stal základem expozice nové, podstatně širěji pojaté, jak napovídá i její název *Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě* otevřená v roce 2004 v objektu hájenky u hradu Malenovice. Tuto novou expozici Karla Pavlišťíka ocenila Česká národopisná společnost titulem *Nejvýznamnější počin v oboru etnografie za rok 2004*.

Po instalaci ve vizovickém zámku následovaly autorsky připravené další expozice. V roce 1966 autorsky připravil Karel Pavlišťík *pamětní síň Františka Bartoše* v jeho rodné Mladcově. Později byla expozice přenesena do prostor zlínského zámku. Osobnosti Františka Bartoše se

Karel Pavlišťík věnoval po celou dobu svého působení v muzeu. U příležitosti 60. výročí Bartošova úmrtí inicioval uspořádání bartošovské konference v roce 1966 a rok 2006, sté výročí úmrtí, se díky Pavlišťíkově iniciativě stal *Rokem Františka Bartoše* a ve spolupráci s Krajskou knihovnou se uskutečnila další konference s bartošovským obsahem a proběhla řada akcí ve Zlíně i jinde v republice.

Rok 1966 byl i rokem otevření etnografické expozice s názvem *Lidové umění na Luhačovicím Zálesí*, kterou Karel Pavlišťík připravil v luhačovicke vile Lipová a která ukazovala přínos prof. Antonína Václavíka a jeho bratra Františka k poznání a záchraně lidové kultury tohoto etnografického regionu. Sbírkový fond Muzejní společnosti v Luhačovicích, který nová expozice prezentovala, byl při té příležitosti přenesen z prostor luhačovickeho zámku do nově budovaných depozitářů v malenovicke hradě a konzervátorsky ošetřen.

Pro svou politickou a společenskou angažovanost v roce 1968 byl na počátku roku 1971 během normalizačních opatření donucen z muzea odejít. Byla mu i znemožněna obhajoba již hotové disertační práce. Pracoval v dělnických profesích, pod pod řadu svých prací v oboru se nesměl podepsat. Oficiálně se ke své profesi etnografa mohl vrátit až po „sametové revoluci“. Vynucená dvacetiletá „přestávka“ v letech 1970 až 1990 přerušila muzejní práci Karla Pavlišťíka, ale hned po návratu do zlínskeho muzea se v roce 1990 zasadil o zřízení *Studijně-dokumentacního střediska Františka Bartoše*, které úspěšně pečuje o památku mladcovskeho rodáka a o prezentaci jeho díla. Nové vydání Bartošova etnografického díla a jeho sbírky Kytice, u něhož stál opět on, bylo oceněno cenou České národopisné společnosti.

A záhy po návratu do muzea, v roce 1991, inicioval Karel Pavlišťík uspořádání konference *Česko-slovenské vztahy v bádání o lidové kultuře* v Luhačovicích a výrazně se podílel na její realizaci.

Dalším významným Pavlišťíkovým počinem po jeho návratu do zlínskeho muzea bylo ustavení nového muzejního oddělení – *Archivu H+Z*. Archiv začal shromažďovat, zpracovávat a zpřístupňovat rozsáhlý osobní fond cestovatelů inženýrů Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda, s nimiž Karla Pavlišťíka pojilo dlouholeté osobní přátelství. K velké popularizaci díla obou cestovatelů nemálo přispěla expozice *S inženýry Hanzelkou a Zikmundem pěti světadílů* otevřená v roce 1996 a její autor spolupracoval i na přípravě nové expozice *Princip Bafa. Dnes fantazie, zítra skutečnost*, jejíž součástí jsou i cestovatelské fondy a která získala cenu Gloria musealis v roce 2013. Zřízení tohoto specializovaného pracoviště, jehož fond se rozrostl o další cestovatelské kolekce (např. E. Ingríše, S. Škuliny, J. Havlasy), podstatně rozšířilo odborné zaměření zlínskeho muzea, které se stalo centrem dokumentace moderního cestovatelství.

Už v 60. letech ve své muzejní praxi kladl Karel Pavlišťík důraz na význam lektorské práce se školní mládeží, která se neměla omezovat jen na organizování školních návštěv v expozicích. Inicioval ustavení historického kroužku studentů a žáků s celoroční náplní, která vždy vyvrcholila prázdninovým táborem s naučným historicko-vlastivědným i atraktivním tábornickým programem. V roce 1965 úsilí o intenzivní spolupráci muzea se školami vyústilo do uspořádání první celostátní konference muzejníků a pedagogů k tomuto problému. Doktor Pavlišťík tak stál u zrodu tradice, na niž navázaly pravidelné konference *Muzeum a škola* pořádané zlínským muzeem i v současnosti. I díky němu pracoviště muzejní pedagogiky s kvalitním odborným programem patří do pevné struktury muzea.

Vedle organizační práce a rozširování a zpracovávání sbírkového fondu muzea věnoval Karel Pavlišťík velkou pozornost terénnímu výzkumu a dokumentaci zvykoslovných aktivit na

PhDr. Karel Pavliščík, CSc. Fotoarchív MJVM, foto V. Kříž. |

Podřevnicku, proměňám tradičního zvykosloví. S tím souvisí i systematické budování muzejního fotoarchivu, do nějž z jeho rozsáhlé terénní dokumentace, především tradičních výrob a zvykosloví, každoročně přibývaly stovky a stovky fotografií.

K neodmyslitelné části muzejní práce patří výstavy. Výčet těch, které inicioval a realizoval Karel Pavliščík za celou dobu svého muzejního působení, by byl opět dlouhý. Jejich tematické zaměření bylo široké – od výstav uměleckých se vztahem k lidovému projevu, přes téma dokumentace lidového stavitelství nebo zvykosloví až po výstavy s náměty cestovatelskými, které ve svých putovních verzích představily fondy zlínského muzea doma i v zahraničí. Vždy to byly výstavy připravené s velkou invencí a odbornou erudicí.

Nelze pominout Pavliščíkovu publikační činnost. Její obsáhlý a podrobný přehled byl podán v Actech musealiích v letech 2001, 2011 a 2016. Kromě dílčích tematických prací se podílel na rozsáhlé monografii Zlínsko a své dlouholeté¹ výzkumy tradiční výroby zúročil kromě stálé expozice také ve svém stěžejním díle *Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku*. V roce 2011 při výročí jeho osmdesátin vyšla již ve třetím rozšířeném vydání.

Při plné vytíženosti s muzejní prací byl Karel Pavliščík zároveň výraznou osobností české folkloristiky. Vedle úspěšného vedení folklorních souborů pracoval na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici, byl autorem řady výrazných programů. Spolupracoval i s dalšími festivaly, byl členem programových rad odborných časopisů, členem poradních sborů. Stranou jeho zájmu nezůstávalo ani společenské dění. Tyto aspekty jeho celoživotní práce byly a budou hodnoceny na jiných místech. Všechna jeho práce byla odměněna řadou ocenění jak v oboru etnografie a folkloristiky, tak ve sféře veřejného života. Velmi si vážil uděleného čestného občanství v obcích Držková a Kašava, což svědčilo o jeho těsném spojení s kořeny oboru.

„Stopy“ zanechané Karlem Pavlišťíkem ve zlínském muzeu jsou úctyhodné a lze jen lito-
vat dvaceti let jeho nedobrovolné absence v něm. S výsledky jeho práce, s materiálem
jím shromážděným a příkladně zpracovaným se každodenně setkáváme. Vybudoval et-
nografické pracoviště muzea s širokým nadregionálním záběrem, s jedinečnými specifiky,
významné odborně a sehrávající i důležitou kulturní a společenskou funkci. Položil dobrý
základ, z něž těžili a budou těžit další muzejní etnografové, a nejen oni.

Poznámky:

- ¹ *Přehled prací K. Pavlišťíka byl postupně publikován v Actech musealích:*
Acta musealia X, 2001/2, s. 32–47.
Acta musealia XI–XII, 2011/1–2 – 2012/1–2, s. 95–103.
Acta musealia XVI, 2016, s. 194–207.

Antonín Horák 100

Vít Jakubiček

Antonín Horák, fotograf Zlína třicátých a čtyřicátých let a filmař, který později kamoval snímky Hermíny Týrlové a Karla Zemana, se narodil v roce 1918 v Topolné na Uherskohradištsku. Jeho profesní i životní kariéra v mnohém ilustruje a reflektuje proměny, k nimž v průběhu minulého století došlo – v období první republiky hledal a překonával hranice světa fotografie, nejprve pod vedením pedagoga zlínské pokusné školy Jaroslava Novotného, poté asistoval fotografu Josefu Sudkovi, jehož odkazu zůstal věrný, když později zachycoval Zlín v netradiční náladové atmosféře. Byl také účastníkem proměn a vzestupu animovaného a trikového filmu ve zlínských ateliérech a spolupracoval s předními osobnostmi na vzniku jejich legendárních snímků.

Počátky filmařské kariéry Antonína Horáka můžeme v zárodcích sledovat již v roce 1932, poté co se jeho rodina přestěhovala do Zlína. Tehdy se také poprvé potkal s pedagogem Jaroslavem Novotným, propagátorem výuky pomocí filmu a fotografie, který nejenže ovlivnil jeho zájem o fotografické řemeslo, ale stal se i klíčovou osobností, díky níž Horák získal práci ve zlínských filmových ateliérech.

Horák a první kontakt s filmovými ateliéry

Po skončení měšťanské školy musel Horák kvůli nedostatku financí nastoupit jako „mladý muž“ do bafovských obuvnických dílen. Již brzy však byl díky přímluvě učitele Novotného přijat do nově založených filmových ateliérů, kde dostal příležitost asistovat při natáčení prvních úspěšných reklamních filmů na obuv Baťa, jako *Taneční sezóna*, *Nová píseň* či *Dýchej zhluboka*.

Obr. 1: Společenský dům ve Zlíně, 40. léta, soukromá sbírka. |

Měl tak možnost se jako asistent učit od nejvýznamnějších osobností, které se v polovině třicátých let v ateliéru pohybovaly, mezi něž bezesporu patřil producent Ladislav Kolda, scenárista Elmar Klos a kameraman Alexandr Hackenschmied.

Zpočátku personálně skromné složení zlínských ateliérů znamenalo, že se využívaly síly všech, kteří mohli pomoci. Zdánlivé omezení a nutnost improvizace však pro mladého a nadaného Antonína Horáka znamenalo spíše výzvu a příležitost vyzkoušet si různé profese a přiučit se od zkušenějších profesionálů.

Antonín Horák a Josef Sudek

Klíčovou roli pro Horákovo další umělecké zrání sehrálo setkání s Josefem Sudkem, kterého si v roce 1936 objednala firma Baťa pro vytvoření souboru fotografií zachycujících tep jejího průmyslového velkoměsta. Sudek byl v té době známý nejen jako reklamní fotograf Družstevní práce, kde spolupracoval s Ladislavem Sutnarem, ale také pro své cykly pražských zákoutí a působivý soubor fotografií dokončované katedrály svatého Víta.

Antonín Horák byl Sudkovi, který v první světové válce přišel o pravou ruku, přidělen jako asistent. Díky tomu měl Horák výjimečnou možnost sledovat tvůrčí přístup jedné z nejvýznamnějších osobností české fotografie. V průběhu jejich spolupráce si prohloubil nejen technické znalosti o fotografování a ovládl základy práce s kompozicí. Zdokonalil si také citlivost k vnímání účinků světla. Přestože se nakonec Horákův pohled na Zlín od toho Sudkova lišil, jejich spolupráce měla na osmnáctiletého fotografa silný vliv.

Obr. 2: Pohled na Zlín z Vývozu, 1. pol. 40. let, soukromá sbírka. |

Horák fotograf

Se specifickou podobou Zlína, vystavěného na přísně geometrických konstrukčních zásadách, se od poloviny třicátých let potýkali také malíři, kteří zde byli zváni firmou Baťa. Snad i proto se nakonec řada z nich uchýlila spíše než k motivům z této průmyslové metropole k námětům ze starého Zlína, v němž hledali malebná zákoutí a patinu starých časů. Fotografická tvorba Antonína Horáka však dokázala tyto limity překonat. Jeho snímky továrních budov, poeticky zastřené mlžnou atmosférou, dávají spíše než architektuře vyniknout tomu, co ji obklopuje.

Horákova perspektiva se obrací k lidem a přírodě, kterou proměňuje svým poetickým jazykem v magické prostředí. Dává tak alespoň na okamžik zapomenout na fakt, že se jedná o město tepající duchem práce a výkonu. Díky volbě netradičních námětů z prostředí Zlína v období kolem druhé světové války nám Horákovy fotografie zprostředkovávají atmosféru, s níž jsme se dosud mohli setkat jen velmi výjimečně.

Fotograficky byl Antonín Horák neaktivnější od druhé poloviny třicátých do konce let čtyřicátých. Poté se věnoval především filmářské profesi, v níž viděl daleko silnější potenciál pro experimentování.

Obr. 3: Pohled na Zlín ze severovýchodu, kol. 1940, soukromá sbírka. |

Antonín Horák a animovaný film

V roce 1942 byl Horák společně s dalšími mladými totálně nasazený do Říše a do Zlína se vrací až po válce na popud svého někdejšího učitele Jaroslava Novotného, který tehdy vedl filmové ateliéry. Antonín Horák krátce pomáhá Hermíně Týrlové s přetočením loutkového filmu *Vzpouza hraček* (1946), jehož realizace se do té doby velmi komplikovala. Poté přechází ke Karlu Zemanovi, s nímž vytváří sérii satiricky poetických animovaných příběhů s ústřední postavou Pana Prokouka, podbarvených hudbou Zdeňka Lišky.

Obr. 4: Prodavačka květin u domu pana Javorského, Zlín, 1. pol. 40. let, soukromá sbírka. |

Podnětná spolupráce tria Zeman – Horák – Liška se uplatnila také u dalších snímků, jakými byla poetická *Inspirace* (1949), složená ze skleněných figurek, středometrážní loutkový film *Král Lávra* (1950), natočený na motivy Karla Havlíčka Borovského, a první barevný loutkový celovečerní film *Poklad ptačího ostrova* (1952), kombinující kreslenou a loutkovou animaci.

Polovina 50. let znamenala pro Antonína Horáka také výjimečnou příležitost využít svůj tvůrčí potenciál a invenci prací trikového kameramana v přelomových filmech Karla Zemana *Cesta do pravěku* (1955) a *Vynález zkázy* (1958), kombinujících animované prvky s živými herci. Během práce na *Vynálezu zkázy* se však jejich cesty rozešly a po krátkém působení v pozici instruktora fotografického procesu Závodní školy práce Horák opět navázal spolupráci s Hermínou Týrlovou. Již jejich první film *Uzel na kapesníku* (1958), na němž se jako výtvarník podílel Kamil Lhoták, znamenal velký úspěch a ukázal, že ve spojení s Týrlovou, trvající další dlouhá desetiletí, měl možnost se daleko lépe uplatnit. Postupně se vypracoval až na pozici jejího „dvorního kameramana“.

V šedesátých letech dostává také Horák příležitost natočit vlastní autorský film. Prvním byl v roce 1962 satirický loutkový film *Alarm*, který později získal ocenění na festivalu v Lipsku. Mezi další patřila *Křída* (1964), snímek s filozofizujícím podtextem o smyslu života, natočený na motivy povídky Miloše Macourka, *Pozor, myš!* (1967), na němž spolupracoval s výtvarníkem Pravoslavem Radou a surrealistický experiment *Žena, růže, skřítek, zlost* z konce 60. let.

Obr. 5: U zlínské tržnice, 40. léta, soukromá sbírka. |

V 60. letech vedle aktivní spolupráce na filmech Hermíny Týrlové (například *Dvě klubíčka*, 1962; *Kulička*, 1963; *Vlněná pohádka*, 1964; *Korálková pohádka*, 1968) a při vlastní režisérské tvorbě, Horák pokračuje v natáčení reklamních snímků (*Jawa Automatic*, *Jawa Ideal* a *Nová Čezeta*, vše 1963).

Po odchodu do důchodu v roce 1989 se Horák kromě studia slovanského písma začal obracet k historii svého působení ve zlínských ateliérech. Kniha *Světla a stíny zlínského filmu*, vydaná v roce 2002, se stala jeho osobní výpovědí, jíž významně přispěl k rozšíření povědomí o významné historii zlínské kinematografie. Osobitým způsobem se snažil vylíčit poutavý příběh o jejím vzniku na půdě baťovského reklamního oddělení, předválečných i poválečných osudech „kudlovské stodoly“ a jejích nejvýznamnějších osobnostech z pohledu jednoho z aktérů, který byl prakticky od začátku „při tom“.

Antonín Horák, pábítel nebo – jak jej příznačně přejmenoval jeho učitel Jaroslav Novotný – „Celník Rousseau“, zemřel v červnu 2004. Zanechal za sebou nejen výjimečnou fotografickou výpověď o Zlíně a jeho obyvatelích v období kolem druhé světové války a nezapomenutelnou podobu řady filmů, které dnes patří do zlatého fondu české kinematografie, ale svým způsobem také poselství, že mnoho hranic a omezení, která si před sebe klademe, můžeme zdolat pouze tak, že dáme prostor vlastní imaginaci a vynalézavosti.